

ATATÜRK, CUMHURİYET VE KADIN HAKLARI

IŞILAY SAYGIN*

Kadını ve erkeğiyle yürütölen mücadelelerle kazanılan Ulusal Kurtuluş Savaşı'mızdan sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde bütün vatandaşlar eşit ve özgür bireyler olarak kendi kaderlerini tayin hakkına sahip olmuş ve demokratik bir yönetime kavuşmuşlardır. Vatandaşların temel hak ve özgürlükleri anayasa ve diğere yasalarla güvence altına alınmıştır.

Cumhuriyetin ilanı ile Türkiye'de demokratikleşme ve modernleşme süreci de başlamıştır. Modernleşme ve demokratikleşme sürecinin anahtar kavramları ulusal kalkınma, eşitlik, sosyal adalet ve hukuk devleti olma gibi unsurlardır. Günümüz Türkiye'sinde bu kavramların birçoğunun gerçekleştirildiğı ve yerleştiğı görölmektedir. Bu sürece en büyük katkı Atatürk'ün devrimleri ve ilkeleri olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Ulu Önder Atatürk tarafından yapılan devrimler bir yandan modern bir devlet örgütünün kurulmasını, bir yandan da bireylerin tüm değer yargılarında, davranış ve tutumlarında reform yapma gereğinin gerçekleşmesini sağlamıştır. Toplumsal reformlar en fazla, Cumhuriyetten önce ikinci sınıf vatandaş sayılan kadınları etkilemiş; kadınlar insan ve vatandaş olmanın avantajlarını, yetki ve sorumluluklarını erkeklerle eşit şekilde paylaşmaya başlamıştır. Böylece Cumhuriyet dönemi, kadınlarımızın içinde yaşadıkları toplumun bir üyesi olmaktan gurur duydukları dönem olmuştur.

Atatürk'ün Türk kadınına saygısı, Kurtuluş Savaşı'ndaki deneyimleri ile daha da artmıştır. Türk kadınlarına Cumhuriyet döneminde verilen hakların mücadelesiz olarak elde edildiğini savunanlara, kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmesi ile ilgili görüşler sırasında Atatürk şu sözleri ile cevap vermiştir:

"Türk kadınına bu hakkın bir lütuf olarak verildiğı düşüncesinde değiliz. Kimse bu kanaatte olamaz. Bir memlekette, yurdun her tarafı istilaya uğ-

* Kadın ve Aileden Sorumlu Eski Devlet Bakanı.

radığı zaman, kadınlar ateş altında erkeklerle beraber omuz omuza çalışırlar, elbette bu varlıkların yurdun her köşesinde ve her tabakasinda söz söylemeye hakları vardır...

Tarih, Türk inkılabını anlatırken, bunun bir kurtuluş olduğunu en başta söyleyecektir. Bu kurtuluşun çeşitli aşamaları içinde özellikle kadınların kurtulmasını anacaktır."

Atatürk ülke kalkınmasının ancak kadın-erkek birlikte olduğunda istenilen düzeyde gerçekleşebileceğine inanıyordu ve kısa bir süre sonra da Cumhuriyet, ilk kadın avukatı (1927), yargıcu (1930), ilk belediye meclisi üyesini, ilk kadın doktoru, diş hekimini (1926), pilotu, diplomatı (1932), kadın milletvekilini (1935) yetiştirdi.

Türk kadını, kendisine tanınan bütün haklara layık olduğunu hem söz konusu haklar tanınmadan önceki kahramanlığı ile, hem de elde ettiği haklar sonrasında kısa sürede mesleklerde gösterdiği başarılarla ortaya koymuştur.

Atatürk'ün kadın konusundaki düşünceleri evrensel niteliktedir. Atatürk 1923 yılında "Şuna inanmak lazımdır ki, dünya yüzünde gördüğünüz her şey kadının eseridir" demekte ve "Toplumun başarısızlığının asıl sebebi kadınlara karşı olan bilgisizlikten gelir, bir toplumun bir organı faaliyette iken diğer bir organı işlemez ise o toplum felç olur" sözleri ile çağdaş bir görüşü yansıtmaktadır.

Aile yaşamının ve bireyler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde en geniş kapsamlı ve kadını en çok ilgilendiren yasal düzenleme Türk Medeni Kanunu olmuştur.

Cumhuriyet öncesi dönemde hukuk sistemi, kadınlar açısından çeşitli olumsuzluklar yaratan çok eşlilik uygulamasına izin vermekte idi. Resmî nikah sırasında görevli bulunması zorunluluğu yoktu; dinî tören evlenmiş olmak için yeterliydi. Evlenme yaşı özellikle kız çocukları için çok küçük tutuluyor, ne bedensel ne de ruhsal bakımdan evlenmeye elverişlilik durumu dikkate alınmıyordu. Boşanma ise erkeğe tanınmış bir ayrıcalıktı. Kadın kocasının bir "boş ol" sözüyle herhangi bir güvence olmaksızın evin dışına bırakılabiliyordu.

17 Şubat 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu bu olumsuzlukları o dönem için ortadan kaldırarak, aile yaşamını önemli ölçüde de-

mokratikleştirmiştir. Türk Medeni Kanunu ile kadınlara yönelik olarak getirilen değişiklikler şunlar olmuştur:

- Birden fazla kadınla evlenme yasaklanmıştır.
- Evlenme akdinin iki yetişkin şahit huzurunda resmî nikah memuru önünde yapılması zorunluluğu getirilmiştir.
- Evlenmede kadın ve erkek için yaş sınırı yükseltilmiştir.
- Velilerin kızları adına evlenme akdi yapabilmeleri, onları zorla evlendirebilmeleri olanağı ortadan kaldırılarak, temsilci yoluyla evlenme yasaklanmıştır.
- Şer'i hukukta boşanma yetkisi tek taraflı olarak kocaya tanınmıştı. Koca boşanma kararını eşine bir vekil aracılığı ile bildirebilmekteydi. Kocanın dayanacağı boşanma sebepleri belirlenmiş ve sınırlanmış değildi. Medeni Kanun bu haksızlığa son vererek boşanma konusunda erkeğe tanınan hakların kadına da tanınmasını sağlamıştır.
- Boşanma halinde kadının ve çocuğun haklarını güvence altına alacak hükümler getirilmiştir.
- Miras hukukunda cinsiyet ayrımı kaldırılarak kadın ve erkeğin eşitliği salınmıştır.

Türk Medeni Kanunu'nun kabulünden bu yana toplumsal yapıda önemli değişimler meydana gelmiştir. Kabul edildiği dönemde toplumun ilerisinde bulunan Medeni Kanun'un, zaman içerisinde özellikle evli kadının konumu açısından toplumun gerisinde kaldığı bir gerçektir. Bu çerçevede Medeni Kanun'da yer alan ve kadın-erkek eşitsizliği içeren hükümlerin değiştirilmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır.

Adalet Bakanlığı bünyesinde oluşturulan "Medeni Hukuk Komisyonu", Medeni Kanun'un bütünü üzerinde bir çalışma yaparak yeni bir tasarı hazırlamıştır. 17 Şubat 1998 tarihinde kamuoyuna açıklanan tasarıya göre yapılan değişiklikler şunlardır:

1- Yürürlükteki kanuna göre evlenmek için erkeğin oturduğu yerdeki evlendirme memurluğuna müracaat edilmesi gerekirken hazırlanan tasarıda kadın veya erkeğin oturdukları yerdeki evlendirme memurluğuna başvurulabilmektedir.

2- Yürürlükteki yasada yer alan "koca birliğin reisidir" hükmü kaldırılmıştır. Tasarıda aile birliğinin yönetiminde eşlere eşit söz hakkı tanınmıştır.

3- Yürürlükteki yasaya göre evin seçiminde son söz kocaya aittir. Yeni tasarıya göre eşler oturacakları evi birlikte seçerler.

4- Ailenin geçimini aile reisi olarak erkek sağlarken, yeni düzenlemede evlilik birliğinde giderlere katılmada eşitlik ilkesi getirilmiştir. Fakat ölçü olarak eşlerin malî güçleri, emek ve mal varlıkları esas alınmıştır.

5- Bakanlığımızca hazırlanan ve TBMM tarafından onaylanarak 1997 yılında yürürlüğe giren kanunla sağlanan kadına "önceki" soyadını kocasının soyadının önünde kullanabilme hakkı, tasarıda aynen korunmuştur.

6- Evlilik birliğinin temsil yetkisi kocaya ait iken, yeni düzenlemede eşlerden her biri, ortak yaşamın devamı süresince ailenin sürekli ihtiyaçları için evlilik birliğini temsil etme yetkisine sahip olacaklardır. Bu temsil yetkisi aynı zamanda üçüncü şahıslara karşı birlikte sorumlu olmak anlamını taşımaktadır.

7- Evlenme yaşı kadın için 15, erkek için 17 iken tasarıda erkek ve kadın için 17 yaşı doldurmak şartı getirerek eşitlenmiştir. Ayrıca mevcut yasada olağanüstü hallerde mahkeme kararı ile erkeğin 15 yaşını, kadının 14 yaşını doldurması halinde evlenebilmeleri mümkündür. Yeni tasarıda bu yaş sınırı erkek ve kadın için eşitlenerek 16 yaş şeklinde tespit edilmiştir.

8- Yürürlükteki yasaya göre evlenme halinde başka bir mal rejimi seçilmemiş ise "mal ayrılığı rejimi" kanunî rejim olarak uygulanırken, yeni düzenlemede "paylaşmalı mal ayrılığı rejimi" kanunî rejim olarak getirilmiştir. Paylaşmalı mal ayrılığı rejimine göre evlilik birliği içerisinde edinilmiş olup, ailenin ortak kullanım ve yararlanmasına ayrılmış mallar ve ailenin ekonomik geleceğini güvence altına almak amacına yönelik yatırımlar veya bunların yerine geçen değerler, mal rejiminin (boşanma ölüm vs.) sona ermesi halinde eşler arasında eşit olarak paylaşılır. Miras yoluyla edinilen mallar, karşılıksız elde edilen mallar (bağış vb.) ve manevî tazminat alacakları paylaşmaya girmez.

9- Mevcut mal rejimlerine ilaveten Bakanlığımızca hazırlanan "Edinilmiş Mallara Katılma" rejimi seçimlik rejim olarak düzenlenmiştir. Yine halen yürürlükte olan "Mal Ayrılığı" ve "Mal Ortaklığı" rejimleri de seçimlik mal rejimleri olarak tasarıda düzenlenmiştir.

Bu tasarıda bulunan hükümler *Kadınlara Karşı Her Türülü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine* uyumu içeren kuralları da kapsamaktadır. Bu ne-

denle anılan sözleşmeye konulmuş olan çekincelerimizin kaldırılması için Dışişleri Bakanlığı nezdinde girişimlerde bulunulmuştur.

Toplumsal gelişmelerin gerisinde kalmış yasal yapı, kadının statüsünün gelişmesine engel teşkil etmektedir. Kadın-erkek eşitliğinin aile birliği içinde var olması zorunludur. Bütün bu gelişmelerin ışığında Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı olarak çağdaşlaşma ve günün koşullarına uyarlama amacıyla yaptığımız yasal çalışmalar şunlardır:

-Türk Medeni Kanunu'nun 153 üncü maddesinde 1997 yılında yapılan değişiklikle kadının evlendikten sonra kocasının soyadını almakla birlikte, bekarlık soyadını da kullanabilmesine imkan sağlanmıştır.

- Boşanmış ya da eşi vefat etmiş kadınlarımızın kimliklerini ibraz ettiklerinde özel hayatlarına müdahale anlamına gelen bazı olumsuz tutum ve davranışlarla karşılaşmaları bu konuda tedbirler almamızı gerektirmiştir. Bu çerçevede Bakanlığımın önerisi üzerine İçişleri Bakanlığınca nüfus cüzdanlarındaki medeni hal bölümünde sadece "evli", veya "bekar" ifadelerinin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu husus, İçişleri Bakanlığının 19.11.1997 tarih ve 5783 sayılı genelgesi ile tüm valiliklere iletilmiştir.

- "Ailenin Korunmasına Dair Kanun", yıllardır beklenen reform niteliğinde bir kanundur. Aile içindeki şiddeti önlemek amacıyla hazırlanan bu kanun, aile içinde şiddete maruz kalan kadın veya çocukların şahsen başvuruları veya Cumhuriyet Başsavcısı'nın bildirmesi üzerine Sulh Hukuk Hakimi tarafından, mağdur tarafı korumak amacıyla alınacak tedbirleri içeren koruma kararını ve karara uyulmaması halinde verilecek cezayı düzenlemektedir. Karara uyulmaması halinde verilecek ceza, 3 aydan 6 aya kadar hapis cezasıdır.

Kanun, 14.10. 1998 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda kabul edilmiş ve 17.01.1998 tarih 23233 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Gerek Türk Medeni Kanunu ve Türk Ceza Kanunu, gerekse diğer kanunlarımızla ilgili çalışmalar sürdürülmektedir. Bunlardan bazıları kısaca şunlardır:

- Boşanma durumunda genellikle çocuklar annede kalmaktadır. Kadının davacı konumunda olduğu davalarda eski kocasının ayrı bir ilde oturması halinde her yıl kadının bu ile gidip nafaka artırım davası açması gerekmektedir.

Genel hükümlere göre boşanmadan sonraki nafaka davaları davalının ikametgahı yer mahkemesinde açılırken, Bakanlığımızca hazırlanan aynı amaca yönelik Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 9 uncu maddesini değiştiren ve nafaka artırımı davalarının davacının ikametgahı yer mahkemesinde açılmasına imkan sağlayan tasarı Bakanlar Kurulunca imzalanarak TBMM Başkanlığına gönderilmiştir.

- Halen 1005 sayılı İstiklal Madalyası Verilmiş Bulunanlara Vatani Hizmet Tertibinden Şeref Aylığı Bağlanması Hakkında Kanuna göre, İstiklal Savaşı, Kore ve Kıbrıs gazileri gazi aylığı almakta ve bazı ulaşım araçlarından bedelsiz yararlanmaktadır. Bakanlığımız tarafından hazırlanan Kanun Tasarısı ile, gazine ölümü halinde dul eşine gazi aylığının bağlanması ve bedelsiz ulaşım hakkı tanınması düzenlenmiştir. Söz konusu Kanun Tasarısı Bakanlar Kurulu'na, imzaya açılmak üzere Başbakanlığa gönderilmiştir.

- 27 Aralık 1996 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanan Anayasa Mahkemesi'nin 996/15 Esas ve 1996/34 Karar sayılı ve 29.9.1996 günlü kararında Şabanözü Asliye Ceza Mahkemesi'nin Türk Ceza Kanunu'nun 441 inci maddesinin Anayasa'nın 10 uncu maddesine aykırılığından dolayı itiraz üzerine, söz konusu yasa maddesi iptal edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, söz konusu kararının yürürlüğünü; yeni yasa düzenlenmesi yapılmasına olanak sağlamak üzere bir yıl olarak belirlemiş 27 Aralık 1997'de bir yıllık süre dolmuştur. Bakanlığımızın bu konuda hazırladığı Kanun Tasarısı ile Türk Ceza Kanununun 440 ıncı maddesinin birinci ve ikinci fıkrasına karı veya koca tabiri getirilerek eşlerin zina suçunun eşitlenmesi sağlanacaktır. Bu kanun tasarısına göre karı veya koca, bir başkası ile cinsel ilişkiye girdiği takdirde erkek veya kadın olmasına bakılmadan ilgili madde ile cezalandırılacaktır. Karının veya kocanın evli olduğunu bilerek ilişkiye giren şahsa da aynı ceza uygulanacaktır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Adalet Komisyonunca 15.12.1997 tarihinde alt komisyona havale edilen kanun tasarısı, öngörülen cezanın üst sınırı iki yıl olmak üzere 18.12.1997 tarihinde komisyonca kabul edilmiş ve TBMM Genel Kurulu'na sevk edilmiştir.

- Avrupa ülkelerinde var olan Aile Mahkemelerinin kurulması yönünde çalışmalarımız başlatılmıştır. Bu konuda diğer ülkelerdeki Aile Mahkemelerinin kuruluşu, çalışmaları ve hukukî statüsü incelenmektedir. Boşanma, zina, nafaka gibi davaların, bu konuda meslekî eğitim almış hakimler tarafından, psikolog ve sosyologların katılımıyla sonuçlandırılması

gerekmektedir. Bir proje kapsamında yürütülen çalışmalar sonucunda Türkiye için bir model ve gerekli yasal düzenlemeler önerilecektir.

Ulu Önder Atatürk'ün daha çok kadınlar lehine olan devrimlerinden bir diğeri de kılık ve kıyafette yapılan değişikliklerdir. Cumhuriyetten önce kadınlar yaşamın diğer alanlarında zorlandıkları gibi çarşaf giymeye de zorlanmakta ve buna itiraz edenler cezalandırılmaktaydı. Oysaki çağdaş ülkelerin hiçbirisinde bu tarz bir giysi yoktu ve çalışma yaşamına atılan kadınlar için çarşaf hem sağlıksız hem de pratik bir giysi değildi. Bunu dine karşı bir saldırı olarak niteleyenlerin bilmesi gereken tek şey şudur: Din asla çağdaşlaşmaya karşı değildir ve giyim tarzı hiçbir zaman ibadete engel olamaz.

Atatürk devrimleri arasında yer alan kadınların seçme ve seçilme haklarını elde etmeleri, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Kadın-erkek arasında tam bir eşitlik olması gereğine gönülden inanan Atatürk, ilk olarak 1933 yılında kadınların belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı elde etmelerini sağlamıştır. Bunu takiben bir yıl sonra 5 Aralık 1934 yılında Teşkilat-ı Umumiye Kanunu'nun 10. maddesinin "22 yaşını bitiren kadın-erkek her Türk milletvekili seçme hakkına haizdir" şeklinde; 11. maddesinin ise "30 yaşını bitiren kadın-erkek her Türk milletvekili seçilebilir" şeklinde; değiştirilmesiyle Türk kadını seçme ve seçilme hakkını elde etmiştir.

Bu haklar Fransa'da 1944, İtalya'da 1945, Yunanistan'da 1952, Belçika'da 1960 ve İsviçre'de ise 1971 yılında kadınlara verilmiştir. Dünyanın pek çok gelişmiş ülkesinde 1934 yılından önce kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkına kavuştuğu ülke sayısının 28, fiilen milletvekili seçildiği ülke sayısının 17 olduğu gözönüne alındığında, Atatürk döneminde kadınlarımızın elde ettiği bu hakkın anlamı daha açık ortaya çıkmaktadır.

1935 ara seçimleri kadınlara seçme seçilme hakkının verildiği ilk seçim olmuştur. Bu dönemde 18 temsilci ile ülkemizde kadınlar Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girebilmişlerdir. Bu sayı 63 yıllık dönem içerisinde ulaşılan en yüksek rakam olmuştur.

Çok partili dönemde parlamento düzeyinde kadın katılımı Türkiye'nin bağımsız modern bir ulus-devlet kurma çabaları çerçevesinde önemsenmiş ve sembolik bir anlam da verilmiştir. Örtülü bir kota sisteminin uygulanması nedeniyle parlamentoya simgesel özellikleri ile giren 18 kadın milletvekilin-

den sonra 1950 yılına kadar 3 seçim daha yapılmıştır. Yapılan her seçimle bu sayı giderek azalmış, çok partili demokrasiye geçişin ilk genel seçim yılı olan 1950'de 487 milletvekilinden ancak 3 kadın milletvekili parlamentoya girebilmiştir. Bu durum çok partili döneme geçişle birlikte kadınların sahip oldukları ayrıcalıkları değerlendirme imkanına sahip olamadıklarını ortaya koymaktadır.

Türkiye kadın-erkek eşitliğini anayasa ve yasalarına geçirmiş olan ilk devletlerden birisidir. Ancak, karar mekanizmalarında ve güç paylaşımında evrensel bir olgu olan kadınların dezavantajlı konumundan dolayı, yasal alandaki bu gelişmeler toplumsal/siyasal yaşama tam olarak yansıtılmamıştır. Türkiye'de seçme hakkının kullanımında kadınlarla erkekler arasında fark olmamasına rağmen, kadınların seçilme haklarını yeterli olarak kullanabildiklerini söylemek mümkün değildir.

Kadınların siyasal yaşama katılımında karşı karşıya bulunduğu çeşitli sorunlar mevcuttur. Bu sorunlar, yasal, yapısal, sosyo-kültürel ve ekonomik faktörler dikkate alınarak sıralanabilir:

- Karar mekanizmalarında yer almada ve güç paylaşımında kadınlar dezavantajlı durumdadır. Mal varlığına sahip olma açısından da kadınlarla erkekler arasında büyük fark vardır.

- Süregelen toplumsal güç paylaşımı veya rol dağılımı, kadınların ekonomik bağımsızlığını kısıtlamıştır. Oysa siyaset belli düzeyde ekonomik güç gerektirmektedir. Kadınlar, siyasal katılım açısından olmazsa olmaz koşul olarak kabul edilen bu güçten yoksundur.

-Ekonomik boyutun ötesinde, geleneksel işbölümü ile siyasal hayatı beraber yürütmek sorunlar yaratmaktadır. Siyasal yaşamın erkeklerin davranış kalıplarına göre ve erkek tarafından düzenlenmiş olması, ailevi görevlerine öncelik tanıyan kadınların siyasî hayatın çalışma koşullarına uyum sağlamasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca aile görevleri ile meslekî faaliyetleri için ayırmak istedikleri zaman arasındaki çatışma, kadınların böyle bir mücadeleyi göze almalarını engellemektedir.

- Daha da önemlisi, süregelen geleneksel toplumsallaşma kalıpları, kadınları siyasetle ilgilenmeye teşvik etmemektedir. Kadınların olduğu gibi erkeklerin toplumsallaşmaları da yerleşik değerlerin ve geleneklerin devamını sağlar. Bu durumda kadınların siyaset yarışını üstlenme hırsına sahip olarak yetiştirilmeleri olağan dışıdır. Dolayısıyla siyaseti asli görevleri arasında gör-

meyen kadınlar güç paylaşımı ve karar mekanizmalarında yeterince temsil edilememektedir.

- Kadınlarımızın siyasal haklarını gerektiği gibi kullanmalarını engelleyen diğer bir faktör de eğitim konusudur. Kadınlar, formal eğitimi yüksek olsa bile, yasalarımızda kendilerine tanınan haklar konusunda genel olarak yeterince eğitilmiş, bilinçli değildir. Ancak son yıllarda Ankara, İstanbul ve Adana'da üniversitelere bağlı olarak açılan Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri, bu konuda eğitim programları düzenlemektedir.

- Kadınların güç paylaşımında ve karar mekanizmalarındaki elverişsiz konumunu ilişkilendirebileceğimiz diğer bir faktör de siyasetin yapısına ilişkindir. Önseçim sistemi içinde kadın kendini delegelere beğendirmek zorundadır. Ancak toplumda kadınlar için uygun görülen davranış kalıplarıyla politikacılar için uygun görülen davranış kalıpları tamamen zıt olduğu için kadın politikacılar daha çetin bir mücadeleyi başarmak zorunda kalmaktadır.

- Ayrıca, genç yaşta evlilik veya eğitim gibi nedenlerle doğdukları yerden ayrılmak zorunda kalmalarına bağlı olarak yöre ile olan ilişkilerinin, hemşehrilik bağlarının zayıflaması siyasete girmek isteyen kadınların o yöreden aday gösterilme şansını azaltmaktadır.

Kadınların milletvekili olmaları için en etkin yol kontenjan, merkez yoklaması gibi yöntemler kullanılarak genel merkezlerce aday gösterilmeleridir. Burada da erkeklerle bir yarış söz konusu olmakla birlikte meslek, eğitim, toplumda seçkin olarak bilinme gibi kriterler öne çıkmaktadır.

1980'lerden itibaren ivme kazanan kadın hareketleri açısından bakıldığında kadının siyasete katılımında bazı değişiklikler olmuştur. Kadın konusunun siyasette giderek daha fazla yer alması, siyasî partilerin çeşitli yollarla kadını adeta siyasal katılıma itmesine neden olmuştur.

Sonuç olarak, maddi zorluklar aşılsa, kadınların gerek formal eğitimi gerek yasalarla tanınan haklarını kullanma konusundaki bilinçlenme düzeyi yükselse ve saygın meslek sahibi olsalar dahi, kadınların temsilci düzeyinde güç paylaşımında yer almaları, ataerkil kültürden, toplumsallaşma biçimlerinden, kalıplaşmış siyasî geleneklerden kaynaklanan sorunlar nedeni ile güç olmaktadır.

Cumhuriyetle birlikte Türk kadınına verilen değer daha da artmış, tüm çalışma alanlarında ve mesleklerde kadınların yer alması Atatürk tarafından teşvik edilmiştir.

Kadınların sadece ebelik, hemşirelik, öğretmenlik yapabildikleri, diğer mesleklerin genellikle erkeklerin tekelinde bulunduğu günler eskilere kalmıştır. Bugün öğretmenlerin büyük bir bölümü kadın öğretmenlerden oluşmaktadır. Üniversitelerimizde hemen hemen her bilim dalında kadın öğretim üyelerimiz, yüksek mahkemelerde üye ve daire başkanı, hakim, savcı, avukat, doktor, eczacı, mühendis, genel müdür, bankacı, fizikçi, elçi, ekonomist gibi mesleklerin hepsinde kadınlarımız başarıyla yer almaktadır.

Yüzyıllar boyunca kadınlarını okuldan ve başarı ile yapabilecekleri mesleklerden uzak tutmuş bir toplumda okulların ve mesleklerin kapılarının her iki cinse açılmasını sağlayan Cumhuriyet idaresi bu anlamda birçok ülkeye örnek oluşturmuştur.

Atatürk, Türk milletinin kadını ve erkeğiyle bir bütün olduğuna kadınların yücelmesinin milletin yücelmesine katkıda bulunacağına inanmaktaydı.

Bu nedenle 1924 yılında yürürlüğe koyduğu Tevhid-i Tedrisat Yasası ile eğitimi merkezileştirmiş ve bu bağlamda Türk kızlarına ilkökul ile birlikte ortaokul, lise ve yüksek öğrenimin kapıları açılmıştır. Bu yasa ile cinsiyet ve sosyo-ekonomik durum farkı gözetilmeden eğitimde fırsat eşitliği getirilmiştir. Oysa Osmanlı döneminde mahalle mekteplerinde ve medreselerde Arapça olarak din eğitimi veriliyor ancak, Türkçe öğretilmiyordu ve mahalle mekteplerine çoğunlukla kız çocuklar gönderilmiyordu. Osmanlı Sarayındaki Enderun Mektebinde ise Türkçe ve yabancı dilde modern bir eğitim veriliyordu. Cumhuriyet ile birlikte tüm çocukların kız-erkek, zengin-fakir, kır-kent gibi ayırım yapılmadan aynı zamanda ve koşullarda Türkçe eğitim alması sağlanmıştır.

Cumhuriyet döneminde birey olma hakkına kavuşan kadının kendine tanınan hakları ne derece etkin kullandığı bugün üzerinde durulması gereken bir noktadır. Günümüz Türkiye'sinde konuya baktığımızda temel göstergeler açısından halen kadınlarımızın erkeklerin gerisinde yer aldığı görülmektedir.

Ülkemizde okuma-yazma bilenlerin oranlarına bakıldığında kadınların erkeklerin gerisinde kalmaya devam ettikleri görülmektedir. 6 ve üzeri yaş nüfus içinde kadınlar arasında okuma-yazma bilmeyenlerin oranı % 28, erkekler arasında okuma-yazma bilmeyenlerin oranı ise %11.2'dir. Kısıtlı ekonomik olanakların erkek çocuk lehine kullanılması, erkek egemen toplumsal yapı, artan iç göçler ve düzensiz kentleşme sonucu oluşan toplumsal, kül-

türel erozyon, bölgeler arası gelişmişlik düzeyine bağlı farklılık kadın eğitimi olumsuz yönde etkileyen faktörlerdir. Okul sayılarının artmasına, kırsal ve kent farkının giderek kapanmasına karşın ilköğretim düzeyinde başlayan bu farklılaşma, daha üst eğitim kurumlarına gidildikçe artmaktadır.

Ülkemiz nüfusunun % 60'ını 0-14 yaş arasındaki çocuklar ve 15-49 yaş grubundaki kadınlar oluşturmaktadır. Bu grup fizyolojik özellikleri ve karşılaştıkları sağlık sorunları nedeniyle özel bir konuma sahiptir. Gelişmiş ülkelere göre oldukça düşük olan doğuştan beklenen yaşam süresi kadınlar için 70.5, erkekler için 65.9'dur. Ülkemizde anne ölüm hızı çok yüksek olup, gelişmiş ülkelerin yaklaşık 30 katıdır. Bu oran günümüzde yüzde yüz civarındadır. Bir aile planlaması metodu olarak kullanılması öngörülmemekle birlikte Türkiye'de kürtaj yasalıdır. 1983 yılında çıkarılan yasa ile 10 haftaya kadar olan gebeliklerin isteğe bağlı olarak sonlandırılması serbest bırakılmıştır.

Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı, gerek kendileri gerekse aile ve toplumsal kalkınma için önemli olduğu kabul edilmekle birlikte düşüktür ve yıllara göre sürekli bir azalma göstermektedir. Eğitim düzeyinin yetersizliği nedeniyle kentlerde çoğunluğu niteliksiz işgücü olan ve dolayısıyla formal sektörde iş bulma şansı az olan kadınlar, evde parça başına işler, ev içi ve marjinal işlerde yoğunlaşmaktadırlar. Kentli kadın işsizliği oranının yüksekliği ve sürekliliği, kent nüfusu hızla artan Türkiye'de kadın ve istihdam ilişkilerinin gözden geçirilmesi gerektiğini de ortaya koymaktadır. Kadınların yeterli eğitim alamamasına bağlı olarak niteliksiz işgücü oluşturmalarının yanı sıra, eğitim düzeyi yüksek vasıflı işgücüne dahil kadınların işsizlik tehlikesiyle karşı karşıya kalmaları, eğitim gördükleri alanda istihdam edilememeleri veya gizli işsiz olarak istihdam edilmeleri kadınların istihdam alanındaki en önemli sorunları arasındadır.

Sosyal güvenlik kuruluşlarından yararlanan kadın oranlarına bakıldığında Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) ve Bağ-Kur gibi sosyal güvenlik kuruluşlarına kayıtlı bulunan kadın oranı % 10 civarındadır. Kamu kesiminde çalışanları kapsayan Emekli Sandığı, kadınların en yüksek oranda yer aldığı kurum olarak % 38 gibi bir oranı barındırmaktadır.

Genç bir nüfus yapısına sahip olan ülkemizde kadınlar, yeterli eğitim olanaklarına kavuşturulmaları, daha iyi yaşam hakkı önündeki cinsiyetçi bariyerlerin kaldırılması halinde kendi yaşamları üzerindeki denetimlerini artı-

racak ve birlikte/ortak yaşama yönünde yaratıcı potansiyellerini ortaya koyacaklardır.

Bakanlığımca yapılan yasal çalışmalara paralel olarak kadın ve toplum kalkınmasına yönelik bazı faaliyetleri özetlemek istiyorum.

1995 yılında Pekin'de gerçekleştirilen 4. Dünya Kadın Konferansı'nda 2000 yılına kadar kadın okur-yazarlığının % 100'e çıkarılması yönünde ülkemiz taahhütte bulunmuştur. Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı olarak Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak 80 ilin valisine yazı gönderilmiş ve kadınların okur-yazar hale getirilmesi için talimat verilmiştir. Bu çerçevede Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tüm illerde Temmuz 1997 tarihinden itibaren "Genç Kız ve Kadınların Eğitimini Geliştirme Projesi" uygulanmaktadır. Bu proje kapsamında 1998 Nisan ayı sonu itibariyle yaklaşık 115.000 kadın okur-yazar hale getirilmiştir.

Ülkemizin Pekin'de verdiği taahhütleri gerçekleştirmek amacıyla güçlerini birleştirmek isteyen gönüllü kadın kuruluşları Bakanlığımın koordinatörlüğünde bir araya gelerek eğitim, sağlık, hukuk ve istihdam komisyonlarını kurmuşlardır.

17 vakıf ve dernekten oluşan Gönüllü Kadın Kuruluşları Sağlık Komisyonu, 2000 yılına kadar anne ve çocuk ölümlerinin yarı yarıya azaltılması yönündeki taahhüdümüz başta olmak üzere Pekin'de verilen taahhütlerimiz doğrultusunda çalışmalarını sürdürmektedir. Kısaca KASAKOM olarak bilinen komisyon, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 12 ilde uygulanmak üzere 5 yıl süreli "Kadın Sağlığı Eğitimi Projesi"ni geliştirmiştir. Proje 1998 yılı içinde uygulanmaya başlanacaktır.

Ülkemizde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yoğun olarak görülen toplumsal sorunlarımızdan biri olan resmî nikahsız evlilikler kadın ve çocukların mağdur olmasına ve istismarına yol açmaktadır. 8 Mart 1997 yılında Şanlı Urfa'da başlattığımız resmî nikah kampanyası, Van, Mardin, Siirt, Bitlis ve Elazığ illerinde sürdürülmüş olup, 1998 Nisan ayı sonu itibariyle 23.000 çifte resmî nikah kıyılmıştır.

Türkiye kadın hakları konusunda en çarpıcı ve hızlı gelişmeyi yaşayan ülkelerden biridir. Ülkemiz kadına yönelik politikaların oluşturulmasına temel teşkil eden, kadını doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olan uluslararası sözleşme veya kararların çoğunu imzalayarak taraf olmuştur. Türkiye tarafından onaylanan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi

Sözleşmesi başta olmak üzere Avrupa Sosyal Şartı, Çocuk Hakları Sözleşmesi, ILO, OECD, AGİK gibi kuruluşların sözleşme, karar ve tavsiyeleri Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri ve Kahire Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Planı bunlardan bazılarıdır.

Ülkemiz, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni 1985 yılında imzalamış ve sözleşme 19 Ocak 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü bu sözleşme doğrultusunda kadına yönelik hizmet ve politikalar geliştirmek, yasalarda ve uygulamada yer alan kadın erkek eşitsizliği içeren hükümleri ortadan kaldırmak amacıyla kurumsal bir mekanizma olarak 1990 yılında kurulmuştur.

Kadınların kalkınmada emekleriyle oynadıkları rol oranında kalkınmadan erkeklerle eşit pay almaları gerektiği artık tartışılmaz bir şekilde kabul edilmektedir. Kadın hakları, kadınlara toplumsal kalkınmaya katılımı eşit fırsat verilmesini temel ilke olarak benimsemiştir. Türkiye bu yönde gösterdiği kararlılık ve mücadele ile diğer ülkelere örnek oluşturacak nitelikte bir ülkedir. Bütün bu kazanımlar Büyük Önder Atatürk'ün Türk kadınlarına verdiği büyük değer ve bunun karşısında kadınlarımızın kendi haklarına sahip çıkma konusunda gösterdikleri büyük duyarlılık sonucunda ortaya çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Akşin, Sina, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Ankara 1996.
- Doğramacı, Emel, "Atatürk, Kadın ve Kadın Hakları", *Atatürkçü Düşünce*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1992
- Feyzioglu, Turhan, "Atatürk ve Kadın Hakları", *Atatürkçü Düşünce*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1992.
- Göksel, Burhan, "Atatürk ve Kadın Hakları", *Atatürkçü Düşünce*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1992.
- İnan, Afet, "Çağdaşlaşmada Kadın", *Atatürkçü Düşünce*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1992.

